

Autor: Robert Steuckers

Rusko bylo po celou jeho historii odloučeno od evropského vývoje. Jeho nacionalismus a národní ideologie je poznamenána ambivaletním vztahem mezi přitakáním a odmítnutím, zčásti Evropy, Západu jako celku.

Známý italský slavista Aldo Ferrari poukázal na fakt, že v období od 10. do 13. století byla Kyjevská Rus plně začleněna do středověkého ekonomického systému. Tatarská invaze odtrhla Rusko od Západu. Koncem třináctého století vzniklo Moskevské velkonížectví, které vytlačilo zbylé pozůstatky po tatarském vpádu. Rusko na sebe začalo pohlížet jako na novou ortodoxní Byzanc, odlišnou od katolického a protestantského Západu. Vítězství Moskvy zahájilo ruský postup směrem k rozsáhlým oblastem Sibiře.

Růst moci Petra Velikého, vláda Kateřiny Veliké a politická situace 19. století zapříčinily pozvolné znovunavazování styků se Západem. Mnozí soudí, že komunistická revoluce stála u zrodu nové fáze autarkické izolace a odzápadnění, a to vše navzdory západnímu původu její vůdčí ideologie – marxismu. Avšak ani pozápadňování země, k němuž došlo v průběhu 19. století, se nesešlo s jednoznačně kladným přijetím. Na začátku 19. století po celém Rusku mocně kvetla všemožná fundamentalistická, romantická a národní hnutí, která proti „okcidentalismu“ stavěla „slavjanofilství“. K zásadnímu rozporu mezi levicí a pravicí došlo právě v Rusku v období rozpuku německého romantismu. Tento konflikt je v Moskvě stále živý, když i dnes dochází k mnoha bouřlivým debatám na toto téma.

Vůdčí osobností okcidentalistů 19. století byl Pjotr Čaadajev. Naopak k nejvýznamnějším postavám slavjanofilského proudu patřili Ivan Kirejevskij, Alexej Chomjakov a Ivan Aksakov. Ruský okcidentalistický směr měl vícero odnoží: liberální, anarchistickou a socialistickou. Slavjanofilský proud stavěl svou ideologii na dvou základních pilířích: ortodoxním křesťanstvím a rolnických komunitách. Když pomíneme propagandistické výrazivo, jádro tohoto směru spočívalo v autonomii národních církví a divokém antiindividualismu, jenž na západní liberalismus, zejména pak jeho anglosaskou variantu, pohlížel s neskrývaným opovržením.

V průběhu následujících desetiletí se toto rozdělení čím dál tím více prohlubovalo. Některé

levicové proudy začaly tíhnout k ruskému partikularistickému antikapitalismu a anarchisticko-rolnickému socialismu. Slavjanofilská pravice se proměnila v panslavistické hnutí podněcující ruské expanzivní zájmy na Balkáně (podporovala Rumuny, Srby, Bulhary a Řeky proti Osmanské říši).

Právě k panslavistům se řadil i filosof Nikolaj Danilevskij, autor provokativního historického panoramatu vyobrazujícího Evropu coby společnost zestárlých lidí zbavených své životní energie, Slovanů naopak vnímá jako falangu mladých lidí, jejichž osudem je vládnout světu. Pod ruským vedením musí Slované dobýt Konstantinopol, obnovit historickou roli Byzance a vybudovat nezničitelné impérium.

V kontrastu k Danilevského programu usiloval filosof Konstantin Leontějev o alianci mezi silami islámu a ortodoxního křesťanství proti kvasícímu liberálnímu rozkladu přicházejícímu ze západu. Stavěl se proti všem formám konfliktu mezi Rusy a Osmany na Balkáně, neboť společného nepřítele viděl v Anglosasech. K Leontějevovým vizím se stále hlásí i mnoho dnešních Rusů.

Nelze nezmínit ani Dostojevského dílo Deník spisovatele, v němž autor rozvíjí podobné teze (hovořící o mladosti slovanských národů a perverznosti liberálního Západu), k nimž navíc připojil radikální antikaticismus. Z Dostojevského čerpali inspiraci především němečtí „národní bolševici“ v období Výmarské republiky (Niekisch, Paetel a Moeller van den Bruck, jenž byl zároveň jeho překladatelem).

V návaznosti na vybudování transsibiřské magistrály pod energickým vedením ministra Witteho se rozvíjela pragmatická a autarkická ideologie „eurasianismu“, mající za cíl podřídit náboženství ruské kontrole, ať již prostřednictvím cara nebo sovětského vůdce. Mezi eurasianistické ideology patřili například Trubeckoj, Savickij nebo Vernadskij. Rusko pro ně nepředstavuje východní část Evropy, nýbrž samostatný kontinent, rozkládající se v centru „Světového ostrova“, britským geopolitikem Halfordem Johnem Mackinderem nazývaného „Heartland“. Pro Mackindera ten, kdo ovládal Heartland, ovládal celý svět. Heartland, zejména pak oblast rozkládající se od Moskvy k Uralu a od Uralu k Bajkalu, bylo území vskutku nedostupné pro námořní mocnosti představované Anglií a USA. Mohly tak být snadno drženy v šachu. Sovětská politika, zejména pak v období studené války, naplňovala největší Mackinderovy obavy a učinila rusko-sibiřské jádro SSSR takřka nedobytným, a to bez ohledu na to, že se pohybujeme v éře nukleární energie, letectví a střel mezikontinentálního doletu. Toto „posvěcení srdce SSSR“ je demonstrací polooficiální ideologie Rudé armády z dob Stalinových a Brežněvových.

Imperialističtí neo-nacionalisté, národní komunisté a vlastenci vyčítali Gorbačovovi a Jelcinovi právě likvidaci východoevropských, ukrajinských, baltských a středoasijských předpolí tohoto centra země. Takovéto jsou zhruba hlavní teze dnešního ruského nacionalismu, jehož početné odnože oscilují mezi populistickou slavjanofilskou pozicí (tzv. „narodniki“, což je termín odvozen od ruského slova „narod“ – lid), panslavismem a eurasijskou doktrínou. Aldo Ferrari dělí současný ruský nacionalismus do čtyřech podskupin: a) neo-slavjanofilové, b) eurasianisté, c) národní komunisté, d) etničtí nacionalisté.

Neoslavjanofilové se převážně rekrutují z řad stoupenců myšlenek Alexandra Solženicyna. Ve své stati „Jak obnovit naše Rusko“ psané z exilu v USA spisovatel horuje pro ozdravnou kúru země: Rusko musí upustit od všech imperiálních tendencí a uznat plnou samostatnost a právo na sebeurčení periferních národů. Solženicyn prosazoval federaci tří velkých slovanských národů bývalého SSSR: Ruska, Běloruska a Ukrajiny. Zajištění maximalizace rozvoje sibiřských oblastí spatřoval ve vytvoření malých demokratických komunit, beroucích si částečnou inspiraci ze švýcarského modelu. Stoupenci odlišných neo-nacionalistických proudů mu vytýkají, že jeho teze v praxi představují znetvoření imperiální otčiny a propagaci ruralistických utopií, jež by v dnešním hypermoderním světě byly nerealizovatelné.

Eurasianisty je možno nalézt ve všech možných koutech ruského politického života. Odvolávají se na filosofa Lva Gumiljova, který představuje ruskou obdobu Oswalda Spenglera, podle něhož historické události korespondují s mírou vášně prostupující jednotlivé národy. Když jsou lidé plni vzrušení, jsou schopni velkých činů. Jakmile však vnitřní rozechvění upadne, národy upadají a umírají. Právě takový je podle něj osud západu. Sovětské hranice představují pro Gumiljova nedotknutelnou veličinu, nicméně nové Rusko se dle něj musí orientovat cestou etnického pluralismu. Cílem tedy není rusifikace periferních oblastí, jejich obyvatelé se však mají stát nerozbornými spojenci „imperiálního lidu.“

Gumiljov, jenž zemřel v červnu roku 1992, interpretoval Leontjevovy teze v sekulární rovině: Rusové a turkické národy střední Asie mají společnou cestu bez ohledu na náboženské rozdíly. Gumiljovův odkaz lze v dnešní době nalézt především na stránkách novopravicového časopisu *Elementy*, vedeného Alexandrem Duginem, rovněž tak i v periodiku *Den* (День), které po zákazu v říjnu roku 1993 změnilo název na *Zítřek* (Завтра), novinách Alexandra Prochanova a nejrůznějších článcích nejvýznamnějších vlasteneckých spisovatelů a novinářů. Mimoto se s ním však můžeme setkat i v určitých muslimských kruzích okolo Islámské strany obnovy **Gajdara Džemala**. Což je však ještě více překvapující, mezi eurasianisty patřili i dva členové Jelcinova poradního týmu Rahr a Tolz. Jejich rady a připomínky však byly jen málokdy vyslyšeny.

Podle Alda Ferrariho hájí národní komunisté kontinuitu Sovětského státu jako historickou identitu a autonomní geopolitický prostor, je jim však zároveň jasné, že se již nelze opírat o marxistickou doktrínu. V dnešních podmínkách jsou zastánci „třetí cesty“, v níž hlavní roli hraje koncept národní solidarity. Je to případ zejména předsedy Komunistické strany Ruska Gennadije Zjuganova.

Etničtí nacionalisté čerpají inspiraci v ruské extrémní pravici předcházející rok 1914, jež usilovala o zachování „etnické čistoty“ národa. V jistém smyslu jsou xenofoby a populisty. Usilují, aby se přistěhovalci z Kavkazu vrátili do svých rodných končin a zároveň jsou podle ruské tradice horlivými antisemity.

Ruský neonacionalismus je zakotven v tradicích nacionalismu 19. století. Neoruralisté 60. let 20. století, mezi jejichž představitele se řadí mimo jiné Valentin Rasputin, Vasilij Bělov, Solukin nebo Fjodor Abramov, komplexně odmítali západní liberalismus, stavějíce na autentickém konzervativním revolucionářství, a to vše s posvěcením sovětských mocenských

struktur! Literární magazín *Naš Sovremenik*“ se stal hlavním semeništěm této ideologie kombinující neoortodoxní vlivy, ruralismus a konzervatismus a prosazující etické a ekologické hodnoty. Komunismus podle jejich názoru vymýtil “mýtické povědomí” a stvořil společnost kompletně vyprázdněných amorálních monster, připravených akceptovat západní fatamorgány. Tato „konzervativní revoluce“ se pak potichu počala realizovat, zatímco na západě byla v plném proudu „maškaráda“ roku 1968 (na níž má svůj podíl i De Gaulle), jež zrodila kulturní katastrofu, jejímiž následky trpíme dodnes.

Ruští konzervativci rovněž učinili přítrž komunistické fantasmagorii v podobě „progresivního pojetí historie.“ Komunisté ruské minulosti hlásali revoluci bez ohledu na cokoli a o zbytek se nestarali. „Progresivní a selektivní interpretaci“ konzervativci oponovali prostřednictvím „specifického proudu“, připisujícího stejnou důležitost všem ruským národním tradicím, který fatálně relativizoval lineární koncepci marxismu.

Bibliografie:

Aldo FERRARI, *Radici e prospettive del nazionalismo russe*, in *Relazioni internazionali*, leden 1994.

Robert STEUCKERS (éd.), *Dossier «National-communisme»*, in *Vouloir*, n°105/108, červenec-září 1993.

Gerd KOENEN/Karla HIELSCHER, *Die schwarze Front*, Rowohlt, Reinbeck, 1991.

Walter LAQUEUR, *Der Schoß ist fruchtbar noch. Der militante Nationalismus der russischen Rechten*, Kindler, München, 1993.

Mikhaïl AGURSKI, *La Terza Roma. Il nazionalbolscevismo in Unione Sovietico*, Il Mulino, Bologne, 1989.

Alexandre SOLJENITSYNE, *Comment réaménager notre Russie?*, Fayard, Paris, 1990.

Alexandre DOUGUINE (DUGHIN), *Continento Russia*, Ed. all'insegna del Veltro, Parme, 1991.

Ukázka vyšla v magazínu *Vouloir* n°76/79, 1991, *L'inconscient de l'Eurasie. Réflexions sur la pensée «eurasiatique» en Russie*.

Alexandre DOUGUINE, *La révolution conservatrice russe*, rukopis, ukázky publikovány v magazínu *Vouloir*.

Konstantin LEONTIEV, *Bizantinismo e Mondo Slavo*, Ed. all'insegna del Veltro, Parme, 1987 (trad. d'Aldo FERRARI).

N.I. DANILEVSKY, *Rußland und Europa*, Otto Zeller Verlag, 1965.

Michael PAULWITZ, *Gott, Zar, Muttererde: Solschenizyn und die Neo-Slawophilen im heutigen Rußland*, Burschenschaft Danubia, München, 1990.

Hans KOHN, *Le panslavisme. Son histoire et son idéologie*, Payot, Paris, 1963.

Walter SCHUBART, *Russia and Western Man*, F. Ungar, New York, 1950.

Walter SCHUBART, *Europa und die Seele des Ostens*, G. Neske, Pfullingen, 1951.

Johan DEVRIENDT, *Op zoek naar de verloren harmonie – mens, natuur, gemeenschap en spiritualiteit bij Valentin Raspoetin*, *Mémoire*, Rijksuniversiteit Gent/Université d'Etat de Gand, 1992 (nevydáno).

Koenraad LOGGHE, Valentin Grigorjevitsj Raspoetin en de Russische traditie, in *Teksten, Kommentaren en Studies (TEKOS)*, n°71, 1993.

Alexander YANOV, *The Russian New Right. Right-Wing Ideologies in the Contemporary USSR*,

IIS/University of California, Berkeley, 1978.

Wolfgang STRAUSS, *Rußland, was nun?*, Österreichische Landmannschaft/Eckart-Schriften 124, Vienne, 1993.

Pierre PASCAL, *Strömungen russischen Denkens 1850-1950*, Age d'Homme/Karolinger Verlag, Vienne (Autriche), 1981.

Raymond BEAZLEY, Nevill FORBES & G.A. BIRKETT, *Russia from the Varangians to the Bolsheviks*, Clarendon Press, Oxford, 1918.

Jean LOTHE, *Gleb Ivanovitch Uspenskij et le populisme russe*, E.J. Brill, Leiden, 1963.

Richard MOELLER, *Russland. Wesen und Werden*, Goldmann, Leipzig, 1939.

Viatcheslav OGRYZKO, *Entretien avec Lev GOUMILEV*, in *Lettres Soviétiques*, n°376, 1990.

Thierry MASURE, *De cultuurmorfologie van Nikolaj Danilevski*, in *Dietsland Europa*, n°3 et n°4, 1984 (francouzsky vyšlo v magazínu Vouloir).

Článek Roberta Steuckerse *Fondements du nationalisme russe* vyšel původně na stránkách Euro-Synergies, překlad pochází z anglické verze *Foundations of Russian Nationalism*, publikované na stránkách Counter-Currents Publishing.